

**ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ ОБУМОВЛЕНІСТЬ
КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕЛІГІЙНОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ**

Леоненко Тетяна Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права юридичного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Леоненко Максим Іванович

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права юридичного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя)*

Релігія є важливим фактором, який визначає духовне людства, оскільки завжди впливала на формування ціннісно-сміслового ставлення людини до світу. Фактор релігійності вже традиційно посідає значуще місце в житті європейського соціуму. Релігія в багатьох випадках постає світоглядно-змістовним підґрунтям формування суспільного буття людини, оскільки запроваджує людське через підвищення духовних якостей. Релігія була першим історичним типом світогляду, який відобразив цілісну картину всесвіту, відобразивши особливе місце людини у світі. Тому проблема усвідомлення сутності релігії та пов'язаного з нею світорозуміння сьогодні незаперечно актуальна й потребує зваження та неупередженого вирішення.

Модернізація сучасного українського суспільства та супроводжуючі її кризові явища в суспільній свідомості стають визначальними факторами трансформації релігії як елемента духовної культури. Релігія, претендуючи на роль державної ідеології, допомагає частині суспільства заповнити світоглядний вакуум. Разом з цим, існує і велика частина людей, для яких релігійні догмати й приписи не є значущими.

Традиційно релігію визначають як «віру в надприродне», де віра – це особливий емоційно-психологічний стан людини й одночасно ставлення людини до певних понять, уявлень тощо. Релігійна віра як активне емоційне й оцінне особисте ставлення до предмету як складової акту вольового вибору включається в загальну систему людського пізнання, спілкування, діяльності й неминуче виявляється

в тій чи іншій поведінці особистості. Отже, релігія володіє певним потенціалом впливу на людську діяльність, і під цим кутом зору релігія постає як специфічний регулятор соціальної поведінки.

В останні роки треба відмітити зростання соціальної групи, котра ідентифікує себе віруючою, що є емоційною реакцією багатьох громадян на соціальні потрясіння в суспільстві, на кризу в економіці, політиці, ідеології та моралі. Друга група, що ідентифікує себе як невіруючі, переважно складається з представників атеїзму й тих, хто визначає свою релігійність як ситуативне явище. Ставлення до релігії в ній може коливатися як від край негативною ставлення, так і зверненням до релігії в деяких випадках (хрещення дітей, вінчання). Але і для першої, і для другої групи властива так звана релігійна поведінка, де релігійна поведінка – це сукупність взаємопов'язаних дій індивіда чи групи, що реалізують релігійні приписи, програму, і які здійснюються згідно з релігійними нормами. Релігійна поведінка включає людину в систему певних відносин з людьми як усередині релігійної групи, так і поза нею. Тому критерії релігійної свідомості й поведінки повинні бути пов'язані з показниками включеності індивіда в релігійні відносини, де і починається формування релігійних цінностей.

Нав'язування релігійних цінностей або їх несприйняття представниками інших віровчень викликає у них процес прихованого або вираженого протистояння, який нерідко призводить до релігійної дискримінації.

Принцип рівності і недискримінації закріплені у Загальній декларації прав людини 1948 року. Декларація проголошує, що права і свободи людини не можуть бути обмежені за ознаками релігії. Це положення стало правовою основою для стандартів, прийнятих Радою Європи і проголошених у Конвенції про захист прав і основоположних свобод (Європейській конвенції з прав людини) 1950 року та для удосконалення національних правових систем, які гарантують неухильне дотримання прав людини. Конституція України, відповідаючи зазначеним міжнародно-правовим актам, у ст. 24 гарантує громадянам право на захист від дискримінації за ознаками «раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками», розвитком цієї норми виступає ст. 35 Основного Закону України, в якій закріплено «право громадян на свободу світогляду і віросповідання». Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи

колективно релігійні культи й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Необхідність ефективного правового регулювання відносин у сфері свободи віросповідання стала причиною прийняття Верховною Радою України 23 квітня 1991 р. Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Відповідно до цих норм у розділі «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» КК України передбачено відповідальність за порушення зазначених прав. Водночас, згідно з п. 3 ст. 67 КК України, обставиною, що обтяжує відповідальність та покарання, є вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної або релігійної ворожнечі або розбрату.

Аналізуючи зміст кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері релігійної дискримінації в європейських країнах, їх можна умовно розподілити на такі групи:

1. Кримінальні правопорушення проти релігії і церкви. 2. Порушення законодавства про релігії, що вчиняються як на релігійному ґрунті, так і без мотиву релігійної ненависті або ворожнечі. 3. Загальнокримінальні порушення, вчинені на релігійному ґрунті. 4. Загальнокримінальні порушення, що вчиняються (можуть бути вчинені) під виглядом слідування релігійним обрядам. 5. Інші кримінальні правопорушення, пов'язані з релігією або такі, що зачіпають релігійні інтереси.

До першої групи слід відносити діяння, що безпосередньо порушують релігійні норми, спрямовані проти божих велінь, а також кримінальні правопорушення проти церкви як суспільного інституту. Сучасне українське кримінальне законодавство не знає складів подібних кримінальних правопорушень. З'ясовується цей факт досить просто. Україна – світська держава, а з цього випливає, що, по-перше, жодна релігія не може бути державною чи обов'язковою і, по-друге, всі релігійні об'єднання відділені від держави та є рівними перед законом.

Друга група кримінальних правопорушень, що посягає на релігійні відносини, – порушення законодавства про релігії. Ця група, на нашу думку, може вчинюватися як на релігійному ґрунті, так і без мотиву релігійної ненависті або ворожнечі. Слід зазначити, що законодавство про релігії – це сукупність нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері релігійної діяльності. В Україні до яких можна віднести: Конституцію України (ст. 35), закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють релігійні відносини.

Третя група правопорушень у запропонованій класифікації поєднує діяння, вчинені з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

Четверта група правопорушень, що посягають на релігійні відносини – кримінальні правопорушення, які вчиняються (можуть бути вчинені) під виглядом слідування релігійним обрядам. Умовно цю групу можна віднести до третьої групи, але, враховуючи їх специфіку, яка пов'язана з тим, що ця група кримінальних правопорушень вчиняється з приховуванням основної мети (заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян), ми виділяємо їх в окрему групу.

Таким чином, можна зробити висновок, що аналогії заборон сучасного європейського кримінального законодавства з низкою положень українського законодавства про кримінальну відповідальність свідчать про однаковий вплив основ світових релігій та розуміння змісту релігійної дискримінації.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-16>

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Медяник Олександра Геннадіївна

*студентка Інституту економіки та права
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

Абакумова Юлія Вікторівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

14 квітня 2022 р. Законом України № 2198-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» [1]. Відповідно до цієї кримінально-правової норми кримінальній відповідальності підлягає особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора) за вчинення умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним